

Megjelent:

Kasza Gyula (2017): Az élelmiszerlánc hatósági felügyelete. In: Az állategészség-védelem alapjai (szerk: Egri Borisz), Mezőgazda Kiadó, Budapest (ISBN: 978-963-286-730-4).

Az élelmiszerlánc hatósági felügyelete

Dr. Kasza Gyula, Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági hivatal

Élelmiszerlánc-szemlélet

Élelmiszerláncnak nevezzük azon szervezetek, létesítmények, tevékenységek és termékek láncolatát, amelyeken keresztül megtermelhető, feldolgozható és eljuttatható az élelmiszer a fogyasztóhoz, végpontként pedig maguk a fogyasztók is szereplői a láncnak. Az élelmiszerlánc-elv bevezetését az a felismerés segítette elő, hogy számos szennyezőanyag képes akár a szántóföldtől a fogyasztó asztaláig eljutni az élelmiszerek közvetítésével. A korábbi, végtermék-centrikus ellenőrzés nem volt képes megnyugtató módon biztosítani a kockázatok elfogadható szintre való mérséklését az élelmiszerláncban, amely komplexitása az elmúlt évtizedekben látványosan nőtt. A lánc-szemléletben ennek helyét a **folyamat-centrikus ellenőrzés** vette át (számos új technikai és szervezési megoldás bevezetésével), amelyben a **vállalkozói felelősség** és a **hatóság felügyeleti tevékenysége** együttesen biztosítja a fogyasztók egészségének védelmét.

Az élelmiszerlánc szereplői közötti árucserét a **nyomonkövethetőségi** kritériumoknak megfelelően kell végrehajtani (178/2002/EK), vagyis a termék előállítójának dokumentálnia kell, hogy az egyes konkrét élelmiszer-összetevőket honnan szerezte be, azokat hogyan és mely gyártási tételek előállításához használta fel, és ezeket a tételeket kiknek értékesítette. A nyomonkövethetőség azért fontos, mert segítségével egy szennyezőanyag beazonosítását követően viszonylag gyorsan azonosítani lehet azokat a vállalkozásokat, amelyeknél a kockázatos szállítmányok megjelenhettek, így a problémás tételek hatékonyan, számos esetben még a kereskedelembé kerülés előtt visszahívhatók. Ez az elv is szolgálja tehát a fogyasztók egészségének védelmét, valamint segítségével sok esetben megelőzhető, hogy egy élelmiszerlánc-biztonsági esemény olyan krízishelyzethez vezessen, amely a nemzetgazdaság számára komoly veszteséget eredményezhet.

Kockázatelemzés

Az élelmiszerlánc-biztonság szabályozásának legfontosabb módszere a **kockázatelemzés**. Bevezetését a XX. század végén bekövetkező számos élelmiszerbotrány sürgette (Vos, 2000; Keleman, 2002; Buonanno, 2006). Ezek az események ugyanis rávilágítottak arra, hogy az élelmiszer-eredetű kockázatok (illetve a velük kapcsolatos ismereteink) folyamatosan fejlődnek, amelyet már a megelőzést szolgáló tevékenységeknél is figyelembe kell vennünk. Az élelmiszerlánc-felügyeleti hatóságok számára kidolgozott kockázatelemzési modellnek három szorosan összefüggő szakterülete van: kockázatbecslés, kockázatkezelés, kockázatkommunikáció (178/2002/EK; Codex Alimentarius, 2007; OIE, 2011). A **kockázatbecslés** feladata, hogy a tudomány eszközeivel azonosítsa és leírja azokat a veszélyeket, amelyek ártalmat jelenthetnek a fogyasztók számára, valamint adott kitettségi (expozíciós) szintek mellett kiszámolja (megbecsülje) a kockázatok mértékét. Veszélynek nevezzük azokat a tényezőket, amelyek bizonyos feltételek teljesülése esetén ártalmat jelenthetnek a fogyasztó számára. Ilyen veszély például egy megbetegedést okozó baktérium vagy mérgező anyag. Ártalomnak

nevezük a veszély eredményeképpen létrejövő egészségkárosodást, vagyis a fertőzést vagy mérgezést. A kockázat pedig az ártalom és a bekövetkezés valószínűségének szorzataként jellemezhető. A **kockázatkezelés** az ártalmak megelőzését vagy mihamarabbi elhárítását célzó intézkedések előkészítésével, végrehatásával és ellenőrzésével foglalkozó szakterület. Az általános hatósági felügyeleti eszköztár (tervezés, szabályozás, nyilvántartás, ellenőrzés, intézkedés, elemzés) alkalmazásának kiindulási pontját a kockázatbecslés jelenti. Ugyancsak a kockázatkezelés feladata az elfogadható kockázat szintjének meghatározása. A társadalom számára kívánatos, teljes kockázatmentesség állapota sajnos nem elérhető, amelynek természettudományos és gazdasági okai egyaránt vannak. Reális célként csak azt tűzhetjük ki, hogy a rendelkezésre álló erőforrások optimális felhasználásával elfogadható mértéken tartsuk a kockázatokat. A kockázatelemzés harmadik szakterülete, a **kockázatkommunikáció** a veszélyekkel, ártalmakkal és kockázatokkal kapcsolatos információk interaktív, többoldalú cseréjét foglalja magába, amelyben részt vesz minden élelmiszerlánc-szereplő. A kockázatkommunikációt két részre oszthatjuk: megelőző (vagy általános-) kockázatkommunikáció és kríziskommunikáció. A megelőző kockázatkommunikáció feladata az információk összegyűjtése a társadalom oldaláról, valamint a lakosság és vállalatok felkészítése a kockázatok csökkentésére. A megelőző kommunikációban a sajtó közvetítő szerepe mellett lehetőség adódik a fontosabb problémák részletes elemzésére és célcsoportokra szabott kampányok vagy akár hosszabb távú szemléletformáló programok kidolgozásra. Kríziskommunikációról akkor beszélünk, ha már bekövetkezett egy élelmiszerlánc-esemény. Ilyenkor legfontosabb a gyors, következetes és az érintettek információit azonnal befogadni és feldolgozni képes kommunikáció, amellyel csökkenthetők a további kockázatok.

Élelmiszerlánc-biztonság Magyarországon

Magyarországon a **Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH)** a magyar élelmiszerlánc biztonságának felügyeletéért felelős országos hatáskörű állami szervezet, amely 2012. március 15-én alakult meg. A Földművelésügyi Minisztérium háttérintézményeként országos hatáskörben felügyeli az élelmiszerlánc-biztonsági szabályok betartását, együttműködve a megyei kormányhivatalokkal. Az intézmény elődjének az első átfogó magyar állat-egészségügyi törvény, az 1888. évi VII. törvénycikk nyomán létrehozott állat-egészségügyi szolgálat minősül, amely a történelmi korok változásainak megfelelően először állategészségüggyel, majd élelmezésbiztonsággal és élelmiszer-biztonsággal foglalkozott. A XXI. században megjelentek a szervezet feladatai között a fenntarthatósággal és a gazdasággal kapcsolatos szakterületek is. A NÉBIH feladatait a 2013-ban elkészült **Élelmiszerlánc-biztonsági stratégiának** megfelelően látja el. Az élelmiszerlánc-felügyeleti tevékenység Magyarországon **integrált láncszemléletben** történik. Ennek köszönhetően a mezőgazdasági termeléstől az élelmiszerfeldolgozáson keresztül az élelmiszerkereskedelemig, vendéglátásig és közétkeztetésig (az inputanyag-beszállítókat és a magánlaboratóriumokat is beleértve) hasonló elveknek és elvárásoknak kell megfelelniük a vállalkozásoknak. Az egyes szakterületekkel foglalkozó igazgatóságok munkáját az elnök koordinálja, aki egyben az országos főállatorvos helyettese. Az élelmiszervállalkozások, a telephelyek és a tevékenységek, valamint a hatósági ellenőrzések és a laboratóriumi vizsgálatok eredményeinek nyilvántartása informatikai adatbázisokban történik, amelyek lehetővé teszik a korszerű adatbányászati, hálózatkutatási eljárások alkalmazását. Ezek az adatbázisok alapozzák meg a NÉBIH kockázatelemzési tevékenységének jelentős részét, folyamatos fejlesztésükkel, más országos adatbázisokkal való összekapcsolásukkal pedig lehetőséget teremtenek arra, hogy az ellenőrzési kapacitások célzottabban, hatékonyabban legyenek felhasználhatók.

Az elmúlt években bebizonyosodott, hogy a tisztességes vállalkozók mellett a fogyasztókra is egyre nagyobb felelősség hárul az élelmiszerlánc-biztonság fenntartásában. Az egyre komplexebbé és

nemzetközibbé váló élelmiszerpiacon ugyanis lehetetlen minden szállítmányt egyesével ellenőrizni, ráadásul a feketegazdaság jelentős mértéke továbbra is folyamatos kihívást jelent egész Európában. Emellett pedig elmondható, hogy az ismertté vált élelmiszer-eredetű megbetegedéssel járó események jelentős többsége a háztartások figyelmetlenségére, tudáshiányára vezethető vissza. Mindez megkövetelte, hogy a magyar élelmiszerlánc-felügyeleti hatóság is partnerként kezelje a fogyasztókat. Ennek első lépéseként a hatóság minden lényeges élelmiszerlánc-eseményről saját kommunikációs csatornáinak felhasználásával és a média közreműködésével tájékoztatja a lakosságot. Emellett azonban mind nagyobb szerepet játszik a vásárlók szemléletformálása, amely kritikus szerepet játszik mind a megelőzésben, mind pedig a krízishelyzetek gyors felszámolásában. A NÉBIH szemléletformáló programjai a felelős állattartástól az élelmiszerbiztonságon keresztül a fenntartható élelmiszerfogyasztásig számos témát felölelnek.

A NÉBIH szakmai tevékenységét az **országos főállatorvos** felügyeli. Az országos főállatorvos Magyarországon (a világ számos más országához hasonlóan) az állami élelmiszerlánc-felügyeleti tevékenység irányítója. Többek között ő határozza meg az élelmiszerlánc-biztonsági stratégiát, a belőle következő akcióterveket, a több éves terv és éves ellenőrzési terveket, terviránymutatást ad ki az egyes feladatok ellátásának módszereire. Különösen nagy felelősség hárul rá az élelmiszerláncban bekövetkező válsághelyzetek kezelésében és felszámolásában. Munkájáról minden évben beszámol az Országgyűlésnek. Az országos főállatorvos és a NÉBIH feladatait részletesen az **élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény** írja elő.

A NÉBIH Magyarország hivatalos kapcsolattartója az Európai Bizottság Egészségügyi és Élelmiszerbiztonsági Főigazgatósága, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hivatal és a Codex Alimentarius Bizottság felé. Számos **gyorsriasztási és nemzetközi információs rendszer**, többek között Az EU tagországokban működő, élelmiszerekre és a takarmányokra vonatkozó gyorsvészjelző rendszer (RASFF, Rapid Alert System for Food and Feed) és az Egészségügyi Világszervezet (WHO) élelmiszerbiztonsági veszélyjelző rendszerének (INFOSAN) hivatalos kapcsolati pontja, valamint az élelmiszerlánc-biztonsági nemzeti referencia laboratóriumi hálózat fenntartója.

Az élelmiszerlánc-felügyeleti tevékenység folyamatos módszertani megújulást igényel, ennek megfelelően a NÉBIH saját kutatásokat végez, valamint kapcsolatot tart a legfontosabb hazai és külföldi kutatóhelyekkel. Tudományos tevékenységének kiterjesztését és a szakember-utánpótlás megerősítését szolgálja az Állatorvostudományi Egyetemen 2015-ben, a Szent István Egyetem Élelmiszertudományi Karával pedig 2016-ban létrehozott két kihelyezett tanszék is.

Irodalomjegyzék

- Buonanno, L. (2006): The creation of the European food safety authority. What's the Beef, 259-278.
- Codex Alimentarius - CCGP Committee (2007): Working Principles for Risk Analysis for Food Safety for Application by Governments.
- Keleman, D. R. (2002): The politics of 'eurocratic' structure and the new European agencies. West European Politics, 25(4), 93-118.
- Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (2013): Élelmiszerlánc-biztonsági stratégia 2013-2022. ISBN 978-963-08-7671-1
- Vos, E. (2000): EU food safety regulation in the aftermath of the BSE crisis. Journal of Consumer Policy, 23(3), 227-255.

World Organisation for Animal Health - OIE (2011): A qualitative risk assessment methodology for scientific expert panels. *Revue scientifique et technique (International Office of Epizootics)*, 30(3), 673-681.

Hivatkozott jogszabályok

1888. évi VII. törvénycikk: 1888. évi VII. törvénycikk az állategészségügy rendezéséről

178/2002/EK: Az Európai Parlament és A Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról

2008. évi XLVI. törvény: 2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről